

Nechanské národy a národnosti ČLR II. Tibetané a jim příbuzné národy a národnosti čínského jihozápadu

JOSEF KOLMAS

ci uvedených čínských provincií. Status autonomie dosud neobdrželi Sifanové, Darongové, Pehumiové a Měnpogové z první skupiny a Kchuchungové a Ačchangové z druhé skupiny.

* * *

TIBETANÉ zaujímají mezi všemi ostatními nechanckými národy Číny v mnoha ohledech zvláštní a výjimečné postavení, a to jak z hlediska jejich vlastního historického vývoje a vztahů Tibetu k Číně, tak z hlediska jejich zcela ojedinelé a odlišné duchovní, zejména náboženské kultury čerpalící především ze západních indických, tak konečně i z hlediska vlivu jejich svérázné kultury, náboženství a životního stylu na ostatní s nimi spřízněné národy a národnosti. V této souvislosti se ovšem můžeme stručně dotknout pouze některých z uvedených aspektů.

Tibetané, kteří se sami nazývají Phäpa (případně též, podle historických králů, z kterých pocházejí, Canqpa, Amdowa, Khampa atd.) a lež Čiňané nazývají jednotně Si-cang-zen nebo také Cang-cu, žijí kompaktně na území vlastní Tibetské autonomní oblasti (zřízena 9. září 1965, rozloha 1200 tis. km², hlavní město Lhasa) a v sousedních provinciích Čching-chaj, S'čchuan, Kan-su a Jün-nan, kde mají také zřetelnou celou řadu autonomních krajů a okresů. Neveliká skupina tibetského obyvatelstva žije rovněž na nejzápadním severovýchodě Číny v Evencském autonomním chošuně v provincii Čej-lung-fiang. Celkový počet Tibetanů v Číně se udává na 3,4 mil. (v r. 1978), což je řád na šesté místo mezi ostatními nechanckými národy ČLR za Cuangy, Chueje, Ujgury, ly a Miaoy. Kromě toho tibetský etnický živel nacházíme také v celé podhimalájské oblasti — v indických státech Džammú a Kašmír (zejména v jeho východní části Ladaku) a Himáčalpradéš na severozápadě a v Sikkimu a Arunáčalpradéš na severovýchodě. Velké množství Tibetanů žije rovněž v Bhútánu a Nepálu. V souvislosti s migrací vyvolanou událostmi v Tibetu v roce 1959 (viz níže) žijí dnes tibetští emigranti v hojném počtu také v Evropě, zejména ve Švýcarsku a skandinávských zemích, v USA, Kanadě aj. Celkový počet lidí mluvících tibetský, případně se hlásících k tibetské kultuře se v některých proměněch udává na 6 miliónů.

Tibetané patří k starobylým asijským národům s vysokou úrovní materiální a duchovní kultury a tradičně silným vlivem na okolní svět. Migrace protitibetských kmenů z oblasti Kan-su,

Na obrovském teritoriu ČLR pokrývaném Tibetskou autonomní oblastí, provincií Čching-chaj a většími či menšími částmi přílehlých provincií Kan-su, S'čchuan, Jün-nan a částečně i Kuej-čou, Chu-nan a Cuangské autonomní oblasti Kuang-si, jež dohromady představuje dohromady více než 9597,5 tisíc km², viz mapku), žije už od dob předhistorických autochtonní lid stejného či příbuzného etnického a jazykového složení, zahrnovaný pod souhrnné označení tibetsko-barmské etnické a jazykové čeledi. Co do počtu příslušníků představuje tato čeleď druhou největší skupinu nechanckých národů a národností Číny, čítající přibližně asi 12,5 miliónu obyvatel (podle posledních údajů z r. 1978). Na území ČLR žijí však z této čeledi pouze tibetská a jim příbuzná etnická skupina lská a f'ingchoshokj; barmská skupina nemá.

Historicky o etnický jde o národy a národnosti spřízněné s lidem nazývaným v nejstarších čínských pramenech jako Zungové (Si-zung, Čchuan-zung ad.), respektive později Čchiangové (Zo-čchiang ad.), případně též jako Si-nan-lové (dosl. jihozápadní barbari). Patomky těchto dávných kmenů, jimž bylo v průběhu dějin neustále svádet boj s expanzivním žvitem chon-čchun, dělíme dnes podle shodných či příbuzných etnolingvistických znaků do tří skupin.

První skupinu tvoří Tibetané a jim nejbližší příbuzní Sifanové, Darongové, Pehumiové a Měnpogové a dále Čchiangové, Nuové a Tulungové, hovořící vesměs tibetský, případně čínskými dialekty tohoto jazyka. Hlavními jejich sídlišti jsou Tibetská autonomní oblast a provincie Čching-chaj a dále také provincie S'čchuan, Jün-nan a Kan-su.

Druhou, nejpčetnější skupinu představují lové a jim etnický a jazykový blízcí Chaniové, Lisuové, Lachuové (spolu s Kchuchungy), Ačchangové, Nostiové, Pojiové a Tchuflaové. Tato skupina žije především v Jün-nanu a S'čchuanu a částečně i v Kuej-čou, Chu-nanu a Cuangské autonomní oblasti Kuang-si. Do poslední třetí skupiny náleží pouze Ting-pchové, kteří žijí v Jün-nanu a v mnoha ohledech již připomínají vlastní Barmance. Začlenění území obyvaného těmito národy a národnosti do současné územně správní struktury ČLR se řídí stupněm poskvnutí autonomní datu zřízeno celkem 33 autonomních jednotek, z toho 1 autonomní oblast (Tibet) a 17 autonomních krajů a 15 autonomních okresů v rámci

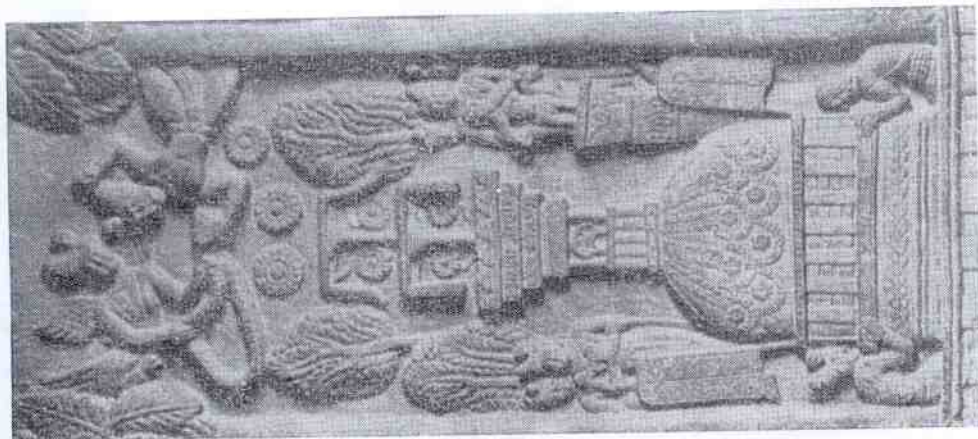
svědčí o tom, že obdobného způsobu bylo použito i při budování významnějších staveb tohoto typu na Cejlóně. Pozůstatky menších stůp však nasvědčují tomu, že se jednalo vlastně jen o hliněné či kamenné mohyly, které byly pouze zinejšku obezřetně pálenými cihlami.

Vedle stůp napodobujících bublinu (bubblukára) udávají staré cejlonské texty dalších pět typů kupalí ve tvaru zvanu, kupy rýže, džbánku, lotosu anebo plodu myrabalanu (ámálaka). Povrch stůpy zpravidla pokrývala jemná vápenná omítka, zdobená štukovými girlandami květů, případně malbami, v nichž se často opakovaly motivy džbánů hojnosti (purnaghatana) a magického symbolu lidské dlaně (pančanguli-ka), užívánoho k odvrácení zla. K omítnutí Veliké stůpy spotřeboval král Bháttikábhaja (3. stol.) vápno připravené ze šta vozů perlaradek, namísto rozetřené s olejem.

Kupale je nahoré zakončena čtyřhrannou cihlovou nástavbou (hatarásakutava), která tvořila neoddělitelnou součást každé stůpy již od nejstarších dob. Jak nepovíká etymologie názvu této nástavby (dosl. „čtvercová ohrada“), udaje literárních památek i dochovaná vyobrazení starověkých stůp z Indie, byla původně tato struktura obelisková dřevěným rábradím. Později však bylo skratečně zbradří nahrazeno jeho reliéfním napodobením z cihel a štukové omítky, které vytváří charakteristický ornament. Kromě toho zdobi stěny tohoto „pavilónku“ nejčastěji disk slunce anebo měsíce symbolizující světlo Buddhova učení, případně reliéfně vvedené květy lotosu. (U nepálských stůp se na stejném místě objevuje pár lidských očí.)

Čtyřstranná nástavba sloužila jako základna, do níž byl v nejstarších dobách zapuštěn plíš nesoucí jednoduchý, případně vícenásobný slunečník (čhatra) jakožto symbol Buddhovy královské moci a majestátu. Nejčastěji byly tyto slunečníky ze dřeva či z kamene, avšak nechyběly ani případy, kdy je horliví příznivci Buddhova učení dali zhotovit ze zlata a bohatě vylížit drahými kameny. Behem stredověku prodělala tato část stůpy výraznou změnu. Monolitický plíš se slunečníky postupně nahradil maticí cihlový válec, jehož povrch je zdoben plastickými božstev zaujímajícími postoj pokory a zbožňování, a proto nese název „dévataktuwa“ (božská ohrada). Na něm je umístěna špiče v podobě úzkého člankovaného kužele opět z pálených cihel, do nichž jsou v některých případech zasazeny kruhové kamenné desky s postupně se zmenšujícími průměrem, stylizované vypořádání řady slunečníků nad sebou.

Největší koncentrací stůp, skáliních klášterů a dalších unikátních staviteckých a uměleckých památek vykazuje oblast tzv. kulturního trojúhelníku, jehož vrcholy tvoří bývalá sídliště města sinhalských králů Anurádhapura, Polonnaruwa a Kandy (Mahanuwara). Srilanská vláda v letech 1960-1962 zahájila rozsáhlý program výzkumu, restaurování a zachycení kulturního bohatství, soustředěného v této oblasti a obrátila se na všechny členské státy UNESCO s výzvou ke spolupráci. Světová kulturní veřejnost tak dostává věcnou příležitost spojit svoje síly k zachráně hodnot, jež lidstvo zdedilo od minulých pokolení, a uchovat to nejlepší z tohoto odkazu pro budoucnost.

Reliéfní vyobrazení stůpy se dvěma slunečníky, Bhórhut (Indie), 2. stol. př. n. l.

kosmologickým představám, podle nichž se podsvětí království nágu rozkládá přímo pod Maháménu. Jak ukázaly archeologické výkopy džánistické stůpy v indické Mathure anebo velké buddhistické stůpy v Nágárdžunkonadě, jejich kupole netvoří souvislé závo z pálených cihel, liř, obklopeny dvěma až třemi přstenci saustředných zář, od něhož se radiálně rozbihalo osm zádných příček. Volný prostor mezi těmito příčkami pak byl vyplněn udusanou hlinou a cihlovou drti. Prázkné sondy provedené na zrceninných jižní stůpy (Dakkinathúpo) v Anurádhapura

lard vynalezl také pro ně zvláštní druh slabičného písma.
LACHUOVÉ (v lochuštině la znamená "tygr", "obrád" společného jedení úlovku"), lochu tedy "společné požití tygrů") souvisí jazykově a etnicky velmi úzce s li, s nimiž (a také s Ačhangy, viz níže) je v minulosti po jistou dobu spojoval i jednotný státní útvar Nan-čao. Dnes jsou Lachuové v celkovém počtu 270 tisíc koncentrováni v provincii Jün-nan, kde mají je- den vlastní autonomní okres Lan-čchang (1953), administrativní centrum Chung-sing) a jeden autonomní okres společně s Kchaway a Tchaj (Meng-ien, zřízený v roce 1954). Kromě toho žijí také v okresech Keng-ma, Šuang-fang a Ting-ku v jižozápadní části Jün-nanu, kde mají je- rou úbováji, má horaký ráz a subtropické klima. Vedle zemědělství, které je jejich hlavním za- městnáním, věnují se Lachuové mimo sezónu ta- ké lovů.

Blízkými příbuznými Lachuů (podle některých etnografů Chanů) jsou Kchuchungové, malá národnostní skupina (okolo 3 a půl tisíce obyvatel) žijící na území okresu Tin-pching v pro- vincii Jün-nan. Kchuchungové ještě donečav- na nazvali zemědělství a vedli kočovný život lovů a sběračů. Čítané je nazývali opovřížlí Jie-žen, tj. divosí.

ACHCHANGOVÉ (ca. 10 tis. obyvatel) žijí roztra- ňeni v okresech Jün-fiang, Liang-che, Lung-čchuan a Lien-san tchajsko-fingchowského au- tonomního kraje Te-chung v jižozápadním Jün- nanu, v kraji přírodním pro provozování zeme- dělství (ryže, kukuřice, brambory, zelenina). V ja- zykovém ohledu jsou Ačchangové blízkými pří- buznými li, s nimiž souvisí také etnická a his- torická. Kromě zemědělství provozují Ačchangové rovněž řemesla, z nichž největšími věhlas se u nich těší kovotepičství, měřičství, klenotnič- tví atd. Většina příslušníků této národnosti jsou hi- najánští buddhisté.

NASIOVÉ či NAKHIOVÉ (zhruba 230 tis.), dří- ve nazývaní také Lasi, Mosie nebo Moso, jsou velmi starobylý národ, jehož existence je dolo- žena již v 5-ma Čchienových Zápisích, histori- ka z 1. stol. př. n. l. Předkové Nasů se v 7. sto- letí významně podíleli na organizaci státu Nan-čao. Dnes Nasiové žijí v severozápadním Jün-nanu převážně v údolí řeky Tin-šiang (horní tok Lang-č-fang), kde mají vlastní au- tonomní okres Lu-fang (správní centrum Ta-jen- čen), a dále v okolí měst Wěj-si, Ning-lung, Jung-sang a Čung-tien a v tibetském autonóm- ním okrese Mu-li v sousední provincii S'-čchuan.

Jejich hlavním zaměstnáním je zemědělství (ry- že, kukuřice, bobý), doplněné místy chovem sko- tu. Poměrně rozšířena jsou i některá řemesla, kupř. kovotepičství, tkalcovství atd., a tradič- ní je také obchod s Tibetem. Mezi obyvatel- stvem je rozšířen lamaismus, vedle vlastního šomanského náboženství tungpa, odvozeného z tibetského bönismu.

PAJOVÉ (dosi, bill lidé), dříve zvaní též Min- fia, představují středně velkou národností sku- pinu (1 mil.) koncentrovanou v západní části Jün-nanu, kde mají od roku 1956 vlastní au- tonomní kraj Ta-li (administrativní centrum Sia-

Když jsem studovala v bengálském Šántinike- tanu, většiny dívky v koleji je vyprávěly o Viet- namce, kterých se tím užila rok přede mnou. Ne- dověděla jsem se o ní v podstatě nic, očkoliv o ní vyprávěly postupně snad všechny kole- gyně. Všechny mi totiž zjevily pouze její dva nejcharakterističtější rysy. Prvně že byla takhle malíčká (ka ukázaly si rýms pad kik, čímž zřej- mě chtěly naznačit, že ony zdaleka nejsou nej- menšími mezi pleremý lidskými, jak by se zdálo třeba v porovnání se mnou) a za druhé že když se jednou uběhala při tělocviku a píchala jí buker betha.

Zatímco první informace byla podávána ve větší vážnosti, druhou mě dívky zjevně chtěly po- bavit a samy se jí také smály jako dobrému vtipu. Ze slušnosti jsem se snažila smát se s nimi, ale nikdy mi to nešlo od srdce. Částečně proto, že jsem se vždy v duchu musela lázat: „Copak budete dávat k lepšímu o mně, až tedy nebudu?“, ale hlavně proto, že mi to nepřípa- dalo jako legrační klípek, ale jako smutná ob- žaloba bengálskýni.

Abych však objasnila, a co jde. Obě uvedené slovní spojení se dají přeložit „bolest srdce“. Copak dají? Musí se tak přeložit? Protože pro nás je ton aragón srdce, at' o něm mluvíme jako o mostě různých citů nebo jako o něčem, co nám pumpuje krev do cév. A že nás bolí, to říkáme stejnými slovy své vyvolené i kardioló- goví. Bengálci — zdá se — mají srdci aspoň pět: srdceční sval — hritpindu, sídlo vznešených emocí — hridoi, marna nebo prán (prán v nich např. tančí radostí, když vidí milovanou bytost či vlast), srdce obych tak rekla jen do denní štrápce — buk, a to nemluvíme o srdcích v kar- tach, která se zovou haratan. Ke každému z těch- to srdcí pak přináležejí jiná bolest: Bedanó, píran případně píra, bhugáni, bjatha atd.

Nešťastná Vietnamka získala nesmrtelnou osu- du tím, že si na přízemní pichání postěžovala slovy básníka. Co by se však bylo stalo, řekla jsem si pak často, kdyby se dopustila přecnu opacného? Kdyby třeba vzynala Bengálská laska a použila přitom nepečetických termínů? Neznělo by to uším toho mladíka podobně, jako kdyby Čechovi při té příležitosti omylem rekla, že má potíže s tlustým střevem?

Copak srdce, namítne přemýšlivý čtenář, s tím bylo odjakživa divno hrát. To je všude na své- tě nositelem složité symboliky, na tom není nic tak kuriózního.

Dobrá, odpovídám já. Ale stejně je to třeba

s rukou (hát — ruka každodenní, bhudž a báhu — ruka pro poetické objety či pro nošení legen- dární zbroje), ba i s nohou: pá — noha oby- čejná, pad a čaran — noha básnická. Chce-li někomu sloužit k nohám své literární dílo, vyberte si k tomu jeho pad nebo čaran, nikdy ne pá. Pá je dobrá k chzení, běhání, případně pro revmatismus, avšak k tvorbě kompozit, symbolů či přenesených významů se nehodí. Tu poslouží právě pad nebo čaran. S jejich poetickou po- tencí můžete vytvořit složeniny jako „nohalaros“ (krásné či svaté nohy), „nožní požehání“ (mi- lost vyzývající z nohou askety či boha), „nožní čln“ (převážející přes řeku smrti Baitarai), „nektar nohou“ (svatá voda, vzniklá umytím no- hou zbožňované osoby), „otročné nohou“ (od- daná manželka) a tak dále téměř za nekoneč- na. A jak to všecko v češtině zní nepoeticky, nesmyslně ba až na hlavu padle, tak to v ben- gálské neopak nazovuje ty nejbasnickější před- stavy o řadu náboženských asociací návrh.

I v češtině máme sice dvojice až trojice sy- nonym, z nichž jedno patří do inventáře hova- rově češtiny, zatímco druhé je vyhrazeno poetům (kůň — oř — komaň), ale naši básníci svých vý- sad pomalu zanechávají a „básnická“ slova zni většinou zastaralé či směšné. Nikdy jich ostatně nebylo tolik jako v asijských jazycích se starou literární tradicí. Zde jde skutečně o dvoji až troji kompletní slovní zásobu. A ne že by bás- nické výrazy užívali jen básníci, a to jen v poe- zii, a obecné termíny ostatní lidé, a to všude v běžném životě. Obě nebo všechny tři slovní zá- soby jsou v obecném jazyku zastoupeny a každý průměrný vzdělanec ví, kde který termín použít a i analífozet pozná a zasměje se, bylo-li ně- kterého užito na nesprávném místě.

Pláte-li se třeba v Kalkatě na jméno nějaké ulice, musíte užít hovorového názvu pro ulici rásta. Ale v odpovědi slova rásta neuslyšíte, pro- tože v názvech se používá „vznešený“ termín sarani, odvozený ze sanskritského sarai — krá- čet, případně prepis anglického road, street či lane: Lenin sarani, Kámkrišna len. Přeložit do češtiny se to nedá, leda přiblížit mindiologem: „Jak se, prosím vás, jmenuje tenhle potok?“ Tenhle potok se jmenuje ručej Batič.

Problém je ovšem daleko širší. Někdy se jen termínů poetických a vůbec se jazyk jen slovní zásoby. Každý kulturní asijský jazyk má mini- málně dva standardy — literární a hovorový, které se odlišují nejen slovníkem, ale i gramo- tickou strukturou. Někdy tato odlišnost hranicí s nesrozumitelností a činí se jen molo pokusů obě formy navzájem přiblížit. Tak je tomu na-